

Emil Fish
Bardejovčan žijúci
v Los Angeles

Môj odkaz Bardejovčanom

Drahí priatelia,

volám sa Emil Fish a v mene Bardejovský výbor pre zachovanie židovského dedičstva, sa Vám chcem poďakovať za účasť na tomto seminári o bardejovskom židovskom dedičstve. Narodil som sa v Bardejovskej Novej Vsi, a keď som bol malý chlapec, v roku 1940 sme sa presťahovali do Bardejova. Pred a počas druhej sve-

tovej vojny, môj otec bol úspešný podnikateľ, až kým sme nemuseli odísť do Nitry. Do podniku môjho otca v Bardejove bol dosadený arizátor, ktorý bol skvelý človek. Menoval sa Kendra a mám na neho nádherné spomienky. Bardejov sme spolu s rodičmi a mojou sestrou Annou opustili v roku 1943. Nacisti nás zatkli v roku 1944 v Bratislave a poslali do koncentračného

táboru Bergen Belsen v Nemecku.

Dnes žijem v Los Angeles, a napriek holokaustu som nikdy nezabudol na moje rodné mesto Bardejov.

Moji rodičia, moja sestra a ja sme vďaka Bohu prežili koncentračný tábor a vrátili sa do Bardejova v roku 1945. Ale Bardejov sa medzičasom zmenil. Pred vojnou tu žilo asi 4000 Židov, prežilo nás približne 500, ale do Bardejova sa vrátilo len 300. Nová životná realita donútila skoro všetkých Židov odísť. Smerovali do rôznych častí sveta, aby si našli nové domovy. V roku 1949 som odišiel do Izraela a o rok neskôr moji rodičia odišli do Kanady.

Prvýkrát som sa vrátil do Bardejova
(pokračovanie na 2. strane)

Seminár o židovskom kultúrnom dedičstve aj za účasti hlavného košického rabína

Bardejovské suburbium

- 25. zastávka kultúrnej cesty projektu Synagoga Slovaca

V uplynulú stredu (10. 3.) sa v priestoroch veľkej zasaďacky Mestského úradu v Bardejove uskutočnil populárno-náučný seminár, ktorého námetom, bolo predstaviť židovské kultúrne dedičstvo v Bardejove a na Slovensku. Podujatie pripravilo Šarišské múzeum v Bardejove, Slovenské centrum židovského kultúrneho dedičstva v Bratislave a Bardejovský výbor pre zachovanie židovského dedičstva (Bardejov Jewish Preservation Committee) z kalifornskej Pa-sadeny v USA.

Aktívnu účasť na príprave i na samotnom priebehu seminára mal Pavol a Peter Hudákovci z Bardejova, ktorí sa už dostali do povedomia verejnosti, ako zapálení aktivisti pri objavovaní zabudnutých stránok histórie židovského obyvateľstva Bardejova.

Seminár otvoril Pavol Hudák, ktorý privítal všetkých jeho účastníkov, menovite Maroša Borského zo Slovenského centra židovského kultúrneho dedičstva v Bratislave a Jossiho Steinera, hlavného košického rabína. Z domácich účastníkov okrem iných privítal riaditeľa Šarišského múzea Františka Guteka, riaditeľa bardejovskej pobočky štátneho archívu Jozefa Petroviča a prednostu obvodného úradu Martina Chomu. Svojou účasťou podujatie poctil aj primátor mesta Boris Hanuščák, ktorý sa však kvôli

pracovným povinnostiam mohol zúčastniť iba na jeho časti.

Na úvod seminára bol účastníkom pustený zvukový záznam s posolstvom Emila Fisha z Kanady, ktorý je jedným zo zakladateľov Bardejovského výboru pre zachovanie židovského

dedičstva a členom Komisie USA pre zachovanie amerického dedičstva v zahraničí.

Pán Fish, ktorý sa ešte pred 2. svetovou vojnou narodil v Bardejovskej Novej Vsi a spolu so svojimi rodičmi
(pokračovanie na 3. strane)

Žena roka 2009

V obradnej sieni mestského úradu sa v predminulý piatok uskutočnilo slávnostné vyhodnotenie ankety o Ženu roka 2009, ktorú už po treťkrát vyhlásila Okresná organizácia Únie žien Slo-

venska (ÚŽS) v Bardejove v spolupráci s Mestom Bardejov, obvodným úradom, Hornošarišským osvetovým strediskom a Územným spolkom Slovenského Červeného kríža v Bardejove. Hlasovanie prebiehalo cez internet prostredníctvom webovej stránky Bardejovskej televízie. Spomedzi deviatich nominovaných žien (väčšina z nich na hornej snímke) najviac hlasov získala onkologička MUDr. Júlia Bernádková.

NA DVERE PARAPETY ZALUZIE MONTÁŽ

DARMA!!!

Jedným z prednášajúcich na minulotýždňovom seminári o židovskom kultúrnom dedičstve v Bardejove a na Slovensku bol Maroš Borský, riaditeľ Slovenského centra židovského kultúrneho dedičstva v Bratislave (vľavo). Jeho výklad si pozorne vypočuli aj spoluorganizátori seminára Peter a Pavol Hudákovci z Bardejova a hosť Jossi Steiner, hlavný košický rabín (štvrtý zľava). Foto: Ľuboš Roman

Bardejovské suburbium

- 25. zastávka kultúrnej cesty projektu Synagoga Slovaca

(dokončenie z 1. strany)

a sestrou prežil nemecký koncentračný tábor v Bergen - Belsene, sa v posolstve vyznal zo svojho vzťahu k tomuto mestu. Okrem iného povedal aj toto: „Bardejov je mesto môjho detstva, vyrastal som tu, moja babička a ďalší príbuzní sú pochovaní na židovskom cintoríne v tomto meste. Moji starí rodičia prišli do Bardejova z Poľska v 19. storočí. Hľadali lepší život bez náboženského prenasledovania. Z veľkej časti im Bardejov, vďaka náboženskej a duchovnej tolerancii, umožnil praktizovať ich každodenné náboženské potreby. Aby mohli žiť ako Židia, vybudovali a vytvorili si náboženskú komunitu. Postavili domy, synagógy, školy, rituálny kúpeľ, košer bitúnok a mnoho ďalších stavieb, a súčasne sa plne podieľali na ekonomickom raste Bardejova.“

V závere svojho posolstva (v plnom znení ho uverejňujeme na inom mieste - pozn. redakcie) v mene svojom, ako aj v mene preživších bardejovských Židov a tisícok ich potomkov, ktorí žijú roztrúsení najmä v USA aj Izraeli, vyjadril záujem o zachovanie židovských pamiatok, ktoré v meste zostali. Osobitný dôraz položil na areál „suburbia“, ktorý by sa podľa neho mal premeniť na kultúrne centrum a pamiatku. V tejto súvislosti požiadal Bardejovčanov o pomoc a aktívny prístup, aby k tomu došlo čím skôr.

Po príhovore Emila Fisha, z ktorého bolo citiť silné citové pohnutie, si návštevníci vypočuli prvú prednášku seminára, s ktorou vystúpil Maroš Borský z Bratislavy. Ten sa vo svojom referáte venoval dejinám Židov a stavu ich pamiatok v rámci celého Slovenska.

Ako povedal, krátko pred začiatkom 2. svetovej vojny žilo na Slovensku 136 tisíc Židov, čo predstavovalo 4,4 % všetkého obyvateľstva krajiny. Počas 2. svetovej vojny zahynulo 105-tisíc ľudí židovského pôvodu, takže po jej skončení sa na Slovensko vrátilo, resp. ju u nás prežilo asi 30-tisíc Židov. V následných emigračných vlnách v rokoch 1945 - 1948 (po vzniku štátu Izrael), ale aj po roku 1968 či 1989 odišli, resp. prirodzeným, úbytkom zomreli ďalší príslušníci tohto etnika. V súčasnosti žije na Slovensku okolo 3-tisíc obyvateľov židovského pôvodu,

z ktorých sa približne polovica hlási k židovským tradíciám. Najpočetnejšie židovské komunity sú vo veľkých mestských centrách, ako Bratislava (580), Košice (280), Nové Zámky (90), Prešov (60), a podobne.

V súvislosti s výrazným poklesom židovského etnika na Slovensku sa však čoraz naliehavejšou objavuje otázka zachrany desiatok a stoviek židovských synagóg a cintorínov, ktoré sú dodnes svedectvom o prítomnosti tohto obyvateľstva v našej vlasti. Preto bola založená Slovenská cesta židovského kultúrneho dedičstva alebo Synagoga Slovaca, ktorej poslaním je propagovať židovské kultúrne dedičstvo na Slovensku a zároveň napomáhať k jeho ochrane. V partnerstve s majiteľmi a správcami vybraných objektov, Synagoga Slovaca vytvára sieť dobre spravovaných židovských pamiatok, ktoré sa využívajú na kultúrne účely. Zároveň vhodnými marketingovými aktivitami pomáha zvyšovať ich návštevnosť a vytvárať finančné zdroje na ich ochranu.

Ďalším prednášajúcim bol Peter Hudák, študent Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, ktorý v krátkosti predstavil areál židovských rituálnych kúpeľov alebo tzv. suburbia na Mlynskej ulici.

S krátkym náčrtom dejín bardejovských Židov vystúpil Pavol Hudák. Bardejovskí Židia, podobne ako väčšina Židov na Slovensku, pochádzali z územia Galície (Halície), čo je dnešné juhovýchodné Poľsko a západná Ukrajina. Ako uvádza odborná literatúra, boli to tzv. Aškenazi (podľa starého hebrejského názvu Nemecka), jedna z dvoch hlavných etnických vetiev židovského národa, popri Sefardoch, ktorí žili v južnej Európe, najmä v Španielsku (odtiaľ pomenovanie Sefardi), Taliansku, na Balkáne, Grécku, Turecku a v severnej Afrike. Aškenazi zväčša rozprávali jazykom jidiš, ktorý má nemecký lexikálny a gramatický základ, avšak s početnými hebrejskými a slovanskými, hlavne poľskými jazykovými prvkami.

Ako vo svojom príspevku povedal pán Hudák, za zakladateľov bardejovského židovstva sa považuje rodina Náthana a „babi“ Rachel Gutmannových. Z ďalších židovských rodín, ktoré mali významné postavenie v komu-

nite bola rodina Landauovcov, Fairlichtovcov, Rosenwasserovcov, Friedmannovcov, Halbertstammovcov, Sobolovcov a Löwyovcov.

Najväčší prílev Židov do mesta nastal po roku 1870, ktorý súvisel jednak s populačným prírastkom, jednak so zložitou politickou situáciou na území dnešného Poľska, ktorým prechádzali hranice troch štátov: Pruska, Ruska a Rakúsko-Uhorska. Pred 2. svetovou vojnou tvorili Židia v Bardejove asi 30 % obyvateľov, pričom v období rokov 1939 - 1942 (pred začiatkom transportov do koncentračných táborov v marci 1942) ich počet v meste stúpol až na 40 %. Bolo to najmä v dôsledku prílivu príbuzných z Nemcami obsadeného Poľska, prichodu vysídlených židovských rodín z Bratislavy a v menšej miere aj z území južného Slovenska, ktoré bolo pričlenené k Maďarsku. Po 2. svetovej vojne sa do Bardejova vrátilo 300 Židov z vyše piatich stoviek obyvateľov nášho regiónu židovského pôvodu, ktorí ju prežili. Zväčša išlo o adolescentov a ľudí v „najlepšom veku“. Veľmi málo bolo starých ľudí a detí, ktorí sa ako prví stali obeťami vojnového šialenstva. Po úmrtí Maximilána (Meyera) Špiru v roku 2005, sa posledne známou rodinou židovského pôvodu v Bardejove stali manželka Karol a Berta Šimonovičovi, ktorí teraz žijú v Clevelande, štát Ohio (USA).

Po ukončení seminára sa účastníci podujatia z mestského úradu presunuli ku areálu židovského suburbia na Mlynskej ulici, kde sa mala slávnostne odhaliť pamätná tabuľa, ktorá v slovenskom a anglickom jazyku informuje, že tento areál patrí k najhodnotnejším židovským pamiatkam Európy a že je súčasťou lokality Svetového dedičstva UNESCO. Spolu so synagógou Chevra Bikur Cholim na Kláštorskej ulici je to druhá bardejovská židovská pamiatka, ktorá sa stala v poradí už 25. zastávkou siete Synagoga Slovaca. Odhaleniu tabule predchádzala krátka hebrejská modlitba hlavného košického rabína Jossieho Steinera, ktorý ju potom spolu s Petrom Hudákom oficiálne odkryl. Na záver podujatia nasledovala krátka prehliadka synagógy, ktorou sprevádzal nájomca areálu Ján Bfanda.

Ľuboš Roman

M
lefaat
nemi
me n
ko ne
riarát
mien
telek

zam
lošf
opal
dom
vek,
ČO
sme
PRI
- či
tá i
S
hoc
tak
reá
me
vek
nor
noi
Z
eki
po
jed
Ch
tož
ne
ko
ler
alt
na
še
st

pi
še
ic
N
ti
E
li
c
r
c
n
H

M
ni
op
na
or
ná
ky
at
tei
ne
m

a
pe
ab
ny
ot
s
sk
R
pe
čl
sl
n

super. Ak nie si spokojný s pracovnými (pokračovanie na 4. strane)

Srbsku, Chorvátsku a pod. V tejto oblasti záslužnú prácu vykonávajú Evelína Hľav (pokračovanie na 3. strane)

PSK prvenstvo v tejto súťaži už získal v roku 2008 s kalendárom Pamiatky horného Šariša v skanzene Šariša-

pravujú vlastné organizácie. Tradičiu začala v roku 2007 Tatranská galéria v Poprade kalendárom s grafikami sta-

pracujeme na budúcoročnom kalendári - návrh je prakticky hotový. (pokračovanie na 3. strane)

Môj odkaz Bardejovčanom

(dokončenie z 1. strany)

v roku 2005, 56 rokov po tom, čo som odišiel. Dozvedel som sa, že len nedávno zomrel Meyer Spira, člen jednej z posledných dvoch bardejovských židovských rodín. Bol som veľmi sklamaný zo stavu cintorína, židovského suburbia a skutočnosti, že synagóga na Stöcklovej ulici bola premenená na kancelárie a školy.

Avšak bol som príjemne prekvapený, že synagóga Bikur Cholim na Kláštorskej ulici, kde som mal bar micva, bola v rovnakom stave, ako v deň kedy som odišiel. Uvedomujem si, že pokiaľ ešte žil pán Spira, tak sa o ňu staral. Sme mu za to veľmi vďační. Vážime si prácu jeho a prácu pána Cyrila Bogofa. Stav synagógy Bikur Cholim je skutočným dôkazom, že dobrí ľudia sú všade na svete, vrátane Bardejova.

Príbeh však nekončí, pretože synagóga Bikur Cholim nebola zničená počas vojny vďaka vedľa žijúcej žene, ktorá vstúpila do vnútra synagógy a chránila

túto cirkevnú stavbu pred poškodením. Za tento odvážny čin by sme sa jej mali všetci poďakovať a prejavíť vďaka jej potomkom, ktorí ako viem, ešte stále žijú v Bardejove.

Počas mojej návštevy v Bardejove som mal veľmi príjemné stretnutie s vašim cteným primátorom pánom Borisom Hanuščekom a jeho kolegami o tom, čo treba urobiť, aby sa vyprázdnili židovské pamiatky v Bardejove. Výsledkom bolo, že keď som sa vrátil do Los Angeles, založil som Bardejovský výbor pre zachovanie židovského dedičstva, neziskovú organizáciu, ktorej cieľom je zachovanie židovských pamiatok v Bardejove. Bol som odhodlaný pomáhať pri obnove židovského suburbia, vyčistení a obnovení cintorína v mene pamiatky obetí holokaustu.

Bardejovský výbor pre zachovanie židovského dedičstva financoval obnovu židovského cintorína v Bardejove. Náhrobné kamene sa vrátili do vzpriamenej polohy a mená pochovaných boli katalógizované a sú prístupné pre potomkov a

verejnosť na našej webovej stránke: www.bardejov.org.

Avšak znova sa ukázalo, že vyprázdnenie a obnova suburbia je veľmi zložitá a náročná.

V roku 2000 (dvetisíc) bolo židovské suburbium pootčené tým, že bolo zapísané do Zoznamu svetového kultúrneho dedičstva UNESCO cez dodatok k zápisu mesta Bardejov. Je to významné medzinárodné ocenenie historického významu suburbia. Spolu s jeho pridaním do zoznamu svetového dedičstva sa vláda zaviazala, že pomôže pri obnove a starostlivosti o túto pamiatku.

Podľa môjho názoru súčasné využitie židovského suburbia porušuje záväzok mesta Bardejov voči organizácii UNESCO. Toto využitie suburbia tiež znesväčuje pamiatku obetí holokaustu. Ospravedlňujem sa za to, že sa pred vami priamo vyjadrujem k tejto téme. Ale väčšina z nás, ktorí žijú v Bardejove a naše deti očakávajú iný spôsob.

Bardejovský výbor pre zachovanie židovského dedičstva Vás úctivo žiada o podporu našej snahy na uvoľnenie, obnovenie a zachovanie židovského suburbia ako kultúrneho centra pre mesto Bardejov a pamätník obetiam holokaustu.

Bardejov je mesto môjho detstva, vyrastal som tu, moja babička a ďalší príbuzní sú pochovaní na židovskom cintoríne v

tomto meste. Moji starí rodičia prišli do Bardejova z Poľska v 19. storočí. Hľadali lepší život bez náboženského prenasledovania. Z veľkej časti im Bardejov vďaka náboženskej a duchovnej tolerancii umožnil praktizovať ich každodenné náboženské potreby. Aby mohli žiť svoj život ako Židia, vybudovali a vytvorili si náboženskú komunitu.

Postavili domy, synagógy, školy, rituálny kúpeľ, kóšer bitúnok a mnoho ďalších stavieb a súčasne sa plne podieľali na ekonomickom raste Bardejova.

Som veľmi rád, že ste sa zúčastnili tohto seminára. Vaša účasť dokazuje, že ľudia z Bardejova a okolitých obcí sú dobrí a židovské pamiatky tohto významného mesta im nie sú ľahostajné.

Neuvediem bližšie podrobnosti, ale z nejakého dôvodu boli bardejovski Židia iní ako Židia z ostatných miest celej Európy. Verím, že to bolo preto, lebo Bardejov bola jedna silná a rešpektovaná komunita, veď Židia tvorili približne 40 % obyvateľov mesta. Mnohí z bardejovských Židov sú ešte stále nažive a dnes žijú hlavne v Izraeli a Spojených štátoch amerických. Napriek tragédii spôsobenej holokaustom máme stále krásne spomienky na naše mesto, na ktoré neustále myslíme. Dnes Židia, ktorí kedysi žili v Bardejove majú tisíce potomkov. Tito potomkovia nezabudli na osudy ich rodičov alebo ich starých rodičov

a majú silné citové väzby na Bardejov.

Máme záujem o zachovanie židovských pamiatok, ktoré zostali. Niektorí prišli spať na krátku návštevu, aby poznali a videli pamiatky nášho detstva: krásne bardejovské námestie a jeho malebné okolie. Ak by suburbium bolo obnovené a vhodnejšie využívané, istotne by návštevníci ostali dlhšie a užili si Bardejov v jeho kráse.

Žiadam Vás o pomoc. Prosím, prejavte svoje znepokojenie nad ochranou židovských pamiatok a naliehajte na štátnych predstaviteľov, aby pomohli pri vyprázdnení, obnove a pretvorení židovského suburbia na kultúrne centrum a pamätník. Je to súčasť našej spoločnej minulosti a dedičstvo pre našich a vašich potomkov.

Som si istý, že verejná mienka a váš hlas pomôže zachovať bardejovské židovské dedičstvo pre budúce generácie. Nakoniec som presvedčený, že Vás tento seminár zaujme a poteší.

Ďakujem Vám za vypočutie mojich myšlienok a želim Vám všetko dobré. Boh Vás zehnaj.

Emil Fish

zakladateľ Bardejovského výboru pre zachovanie židovského dedičstva, člen Komisie Spojených štátov amerických pre zachovanie amerického dedičstva v zahraničí

Bardejovské novosti

● Neobjednané príspevky nehonorujeme
● Nevyžadané rukopisy redakcia nevracia

NOVINY
PRE OBČANOV
OKRESU
BARDEJOV

Vydáva: Mgr. Miron Kantufak - PONET press
Vychádzajú: v utorok
Séfredaktor: Mgr. Miron Kantufak,
tel./fax: 054/474 6710, 0903 632 212
e-mail: ponetpress@stonline.sk
Cena novín: 0,30 eur

Adresa redakcie: Dlhý rad 16 (budova ObÚ, prízemie, č. dv. 94), P.O. Box 63, 085 63 Bardejov,
tel.: 054/472 2789
e-mail: bnovosti@mail-t-com.sk

Redakčná uzávierka: v piatok do 16.00 hod.,
spravodajstvo, šport, inzercia v pondelok do 9.00 hod.

Distribúcia a predaj: Slovenská pošta, KAPA DAB a súkromní predajcovia
Evidenčné číslo: EV 287/08, ISSN 1338-1067
Autorské práva sú v zmysle autorského zákona vyhradené a vykonáva ich vydavateľ
Tlač: Rotaprint, s.r.o. Košice z dodaných predloží

Týždenník bez bulváru, preferujúci seriózne a objektívne informácie. Mienkotvorné články nevyjadrujú názor vydavateľa a redakcie.